

Inspiratienota GeWOONtebreker
Aardgasvrij Wonen

Inhoud

Inleiding.....	2
Het participatietraject	3
Methodiek	3
Bevraging	4
Resultaten	6
Zelzate	6
Evergem	9
Inspiratie.....	11
Rotterdam.....	12
Aberdeen	14
Aanbevelingen	16
Communiceer duidelijk en eerlijk	16
Ga op zoek naar koppelkansen.....	16
Keuzevrijheid voor de bewoners.....	16
Ondersteuning is noodzakelijk.....	17
Stroomlijn de werken om zo impact/overlast te beperken	17
Gebruik verschillende communicatiekanalen	17
Tot slot	17

Inleiding

De Provincie Oost-Vlaanderen werkt aan de energietransitie van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare en duurzame energie. Eén van de pijlers daarbij is de aansluiting op een warmtenet. Een warmtenet is een ondergrondse circulatieleiding, aangesloten op een warmtebron (bv. een warmtecentrale of een grote fabriek met veel restwarmte), een grote ‘centrale verwarming’ als het ware. Daarop kunnen woningen, bedrijven, appartementen, scholen, ziekenhuizen en zelfs hele steden worden aangesloten voor verwarming én warm water (www.oost-vlaanderen.be/wonen-en-leven/energie/warmte.html). Momenteel worden voornamelijk nieuwbouwprojecten of grote units aangesloten. De Provincie wil ook bestaande woningen laten aansluiten op een warmtenet zodat iedereen kan genieten van duurzame restwarmte van een fabriek of verbrandingsoven uit de buurt.

Om dit te realiseren is vooronderzoek nodig. Daarom gaat de provincie in het kader van het **Buurzame Warmte project** aan de slag met gemeenten die al een warmtezoneringsplan¹ en/of visie² hebben en een concreet plan hebben om een warmtenet aan te leggen.

Evergem en Zelzate zijn twee gemeenten die reeds beschikken over zo een warmtezoneringsplan en die stappen zetten in de uitrol van een warmtenet. Om meer inzicht te krijgen op hoe bestaande woningen kunnen aangesloten worden op een warmtenet, worden drie specifieke straten als case-study geselecteerd (één straat in Zelzate en twee straten in Evergem). Binnen het project Buurzame warmte worden EnergiePrestatieCertificaten (EPC) en stookplaatsbeschrijvingen opgemaakt voor de woningen in die drie straten. Zo wordt in kaart gebracht hoeveel verschillende systemen in die drie straten aanwezig zijn en wat technisch en financieel nodig is om aan te sluiten op een warmtenet.

De aanleg van en aansluiting op een warmtenet is slechts een onderdeel van de energietransitie die we momenteel doormaken. Die energietransitie roept bij veel mensen vragen op en is zeker niet enkel een technisch verhaal van overschakeling van fossiele brandstof naar duurzame energiebronnen. Het is van belang om iedereen mee te krijgen. We zetten in op het meenemen van de burger. We willen hen goed informeren maar ook luisteren naar hun bekommernissen. De Provincie is daarom in de deelnemende gemeenten een participatietraject gestart. Het participatietraject zet in op sensibilisering rond de energietransitie, meer bepaald op hoe we in de toekomst aardgasvrij kunnen wonen en focust hierbij op warmtenetten en welke impact dit heeft op de bewoners.

Deze inspiratienota geeft het gelopen traject weer in Zelzate en Evergem. We gaan bovendien op zoek naar een aantal inspirerende voorbeelden en distilleren aanbevelingen met betrekking tot participatietrajecten over de energietransitie maar die ook deels toegepast kunnen worden op algemene participatietrajecten.

1 Een warmtezoneringsplan geeft aan in welke straten warmtenetten haalbaar zijn en waar de energiegebruikers zelf voor een oplossing moeten zorgen. Wat je ook kiest, door meteen werk te maken van een goede isolatie, ben je het beste voorbereid. Zo geef je als gemeente richting aan de warmtetransitie en kies je welke ingrepen waar moeten gebeuren. (bron: <https://oost-vlaanderen.be/wonen-en-leven/energie/warmte.html>)

2 De transitievisie warmte bouwt verder op het warmtezoneringsplan en zet grote lijnen uit om duurzame warmte in de gemeente of wijk tot stand te brengen. Tijdens dit proces bespreken we verschillende pistes om de renovatie te versnellen en een energietransitie te realiseren. We zetten stappen om een netwerkalliantie tot stand te brengen. In de transitievisie wordt duidelijk wie welke rol op zich kan nemen (bv. gemeente, distributienetbeheerder, private ontwikkelaar ..), welke technische ruimtelijke maatregelen nodig zijn en hoe we dit kunnen vertalen in effectief beleid. (bron: <https://oost-vlaanderen.be/wonen-en-leven/energie/warmte.html>)

Het participatietraject

Methodiek

Om te beslissen welke methodiek we gebruiken voor het participatietraject zijn we gaan kijken naar de participatieladder. De doelstelling van het traject in Evergem en Zelzate is de bewoners informeren over hoe we in de toekomst aardgasvrij kunnen wonen, waarbij de aansluiting op een warmtenet een mogelijke optie is. Maar we willen hen ook overtuigen van de voordelen van aardgasvrij wonen. Op basis daarvan beslissen we om in te zetten op sensibilisering, één van de treden van de participatieladder.

We willen dus niet enkel informeren. We willen de bewoners sensibiliseren door hen aan te zetten tot reflectie over hoe zij zelf wonen en hoe zij in de toekomst willen wonen. Daarom kiezen we ervoor om te werken met een online bevraging met duidelijke, toegankelijke tekeningen en vragen die enerzijds informeren op een interactieve manier en anderzijds aanzetten tot het reflecteren over de huidige situatie van de respondenten. Als resultaat van dit laatste hopen we na de bevraging een aantal aanbevelingen te doen naar het beleid van beide gemeenten.

Omdat we bovendien informatie willen vergaren die kan helpen bij het Buurzame warmte project hebben we een aantal persoonsgegevens nodig waar we ook naar polsen in de bevraging.

De bevraging liep in Zelzate van 15 november 2022 tot 10 januari 2023. In Evergem liep de bevraging van 20 december 2022 tot en met 1 februari 2023. Voor beide gemeenten werden flyers ontworpen. Er werd ook de mogelijkheid voorzien om via de gemeentelijke facebookpagina's de bevraging in de kijker te zetten.

Binnen de geWOONtebrekertrajecten worden de taken verdeeld tussen de provincie, het participatiebureau en de gemeente waarbij de gemeente voor de meeste trajecten het communicatieluik op zich neemt. Voor dit traject werd in beide gemeenten telkens één keer geflyerd tijdens de wekelijkse markt. De gemeente en de provincie deden dit samen. De gemeente stond in voor de communicatie op de eigen sociale media kanalen.

Bevraging

De bevraging zelf bestaat uit 5 delen:

1. Voordelen van aardgasvrij wonen
2. Warmtenet
3. Alternatieven voor aardgas
4. Meer over jou
5. Warmtezoneringskaart

In deel 1 gaan we dieper in op de voordelen van aardgasvrij wonen.

Zoals eerder vermeld is de bevraging zo opgesteld dat ze aanzet tot nadenken:

“Hoe woon ik nu en hoe wil ik in de toekomst wonen en wat vind ik daar belangrijk bij?”;

“Welke stappen wil ik ondernemen om aardgas vrij te wonen?”.

In de bevraging wordt telkens gepolst naar hoe belangrijk de respondenten bepaalde thema's vinden.

Voorbeeld:

6. Gemakkelijker in onderhoud

Een warmtepomp of aansluiting op het warmtenet vraagt minder onderhoud dan een gasketel. Ook de kookplaten van een elektrisch kookvuur zijn gemakkelijker schoon te houden, dan wanneer je kookt op aardgas.

Deel 2 Warmtenet:

Omdat het geWOONtebreekertraject wordt opgestart in het kader van het Buurzame warmte project focussen we in dit deel specifiek op warmtenetten. We tonen een kort informatief filmpje waarin duidelijk wordt hoe een warmtenet werkt. Zo kunnen respondenten zich een beeld vormen van wat een warmtenet is, hoe dit werkt en wat dit voor hen betekent.

Zoals blijkt uit de vorig pagina, heeft aardgasvrij wonen veel voordelen.

Het is (nog) niet verplicht om aardgasvrij te wonen. Bewoners, huurders of eigenaars kunnen zelf de keuze maken om over te schakelen. Maar welke alternatieven zijn er momenteel voor aardgasvrij verwarmen en koken? Een mogelijkheid is een 'warmtenet'.

Ben je benieuwd naar hoe een warmtenet werkt? [Bekijk de korte video](#) en kom het te weten in minder dan 1 minuut!

In het derde deel van de bevraging proberen we om het overzicht van alternatieven voor aardgas te bewaren en gaan we breder kijken dan enkel een warmtenet. Door zowel de meerwaarde als de aandachtspunten voor alternatieven voor aardgas weer te geven, informeren we de respondenten eerlijk en duidelijk. Ook hier zetten we de respondenten aan tot het reflecteren over hoe zij nu verwarmen en wat nodig is om over te schakelen op een aardgasvrij alternatief. Daarom vragen we telkens de mate waarin de respondent zou overwegen om voor het voorgestelde alternatief te kiezen.

In de eerste 3 delen zetten we in op het sensibiliseren rond aardgasvrij verwarmen met een specifiek onderdeel over aansluiting op een warmtenet.

Voor deel 4 focussen we op gegevens van de respondenten. Omdat we informatie willen vergaren die kan helpen bij het Buurzame warmte project is het goed om extra informatie te hebben over de woningen die liggen in de straten die onderdeel zijn van het project. Bovendien kunnen we op basis van de opvolging van de antwoorden ook specifiek inzetten op onze communicatie. Als we bijvoorbeeld zien dat een bepaalde leeftijdscategorie geen antwoorden instuurt kunnen we een manier zoeken om ook hen te mobiliseren.

Omdat we met de bevraging graag insteken kunnen doen naar het beleid, informeren we naar hoe de respondenten in de toekomst willen verwarmen en willen we te weten komen wat de respondenten zelf verwachten als het gaat om ondersteuning vanuit het lokaal bestuur.

Na het toelichten van de voordelen van aardgasvrij wonen en de alternatieven voor aardgas willen we in dit laatste deel de respondent informatie meegeven voor de eigen situatie. Voor beide gemeenten werd immers een warmtezoningskaart opgemaakt. We vragen aan de respondenten om op kaart aan te duiden waar zij wonen. Zo krijgen we enerzijds zicht op welk profiel van inwoners de bevraging heeft ingevuld. Dit kan meegenomen worden in een meer specifieke communicatiecampagne. Anderzijds zetten we in op het informeren van de respondenten op basis van waar ze wonen (bijvoorbeeld of er al dan niet een warmtenet kan komen en op welke termijn). Respondenten kunnen op die manier concreter actie ondernemen met betrekking tot de eventuele renovatie van hun eigen woning.

We maken in het inleidende deel duidelijk dat we nog in een vooronderzoeksfase zitten waarbij op dit moment nog niets vast staat over de uitrol van een warmtenet.

De respondenten krijgen in dit deel een kaart van de gemeente te zien. Door te klikken op hun eigen straat krijgt de respondent advies dat gelinkt is aan het warmtezoningsplan. Als de straat van de respondent in Zelzate bijvoorbeeld in zone 3 ligt, is het advies om bij een defecte centrale verwarmingsketel in 2027 te informeren bij de gemeente hoe ver de plannen staan in verband met een warmtenet. In die zone is het volgens de warmtezoningskaart immers mogelijk dat er binnen 5 à 10 jaar een warmtenet komt. Ook wanneer er geen warmtenet komt, wordt via de interactieve kaart meegegeven welke andere duurzame verwarmingsoplossingen mogelijk zijn, zoals bijvoorbeeld de installatie van een warmtepomp. Deze informatie is voor de respondenten van belang wanneer zij op korte termijn willen renoveren of wanneer zij nadenken over een aanpassing aan hun verwarmingssysteem.

Er wordt telkens doorverwezen naar het energieloket van de desbetreffende gemeente zodat respondenten ook weten waar ze terecht kunnen met eventuele vragen en er wordt vermeld dat ze beroep kunnen doen op het gratis renovatieadvies van de provincie via de plaatselijke energieloketten.

De bevraging wordt afgesloten met een overzicht van websites waar de respondenten terecht kunnen voor meer informatie.

Na de bevraging organiseren de gemeente Zelzate en de gemeente Evergem samen met het Oost-Vlaams Steunpunt Duurzaam Wonen en Bouwen en met de collega's van het Buurzame warmte project een infosessie rond fossielvrij verwarmen en warmtenetten. De mogelijke vragen, zowel

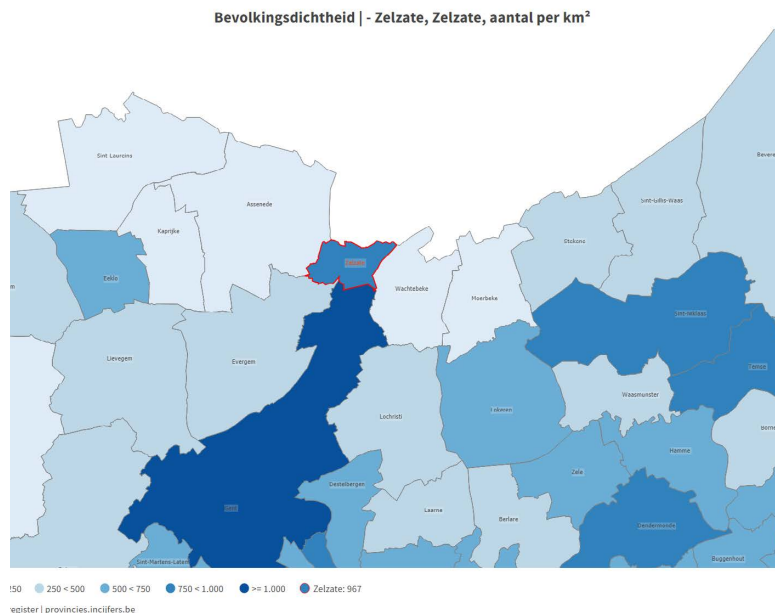
technische als andere, die voortkomen uit deze bevraging worden verwerkt in de toelichting tijdens de infosessie.

Resultaten

We gaan eerst in op de resultaten met betrekking tot het profiel van de respondenten en de reactie op de bevraging om nadien een aantal opvallende inhoudelijke resultaten te belichten. We doen dit voor beide gemeenten en starten met Zelzate aangezien de bevraging daar eerst liep.

Zelzate

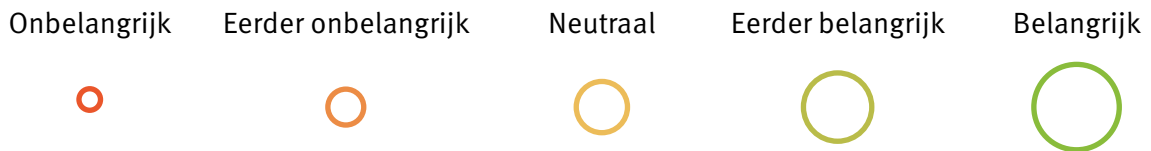
Zelzate is een gemeente met 13.320 inwoners (inclusief wachtregister in 2022) en een bevolkingsdichtheid van 967 inwoners per km². De bevolkingsdichtheid in Oost-Vlaanderen bedraagt 514 inwoners per km². Zelzate heeft een hoge bevolkingsdichtheid in vergelijking met Oost-Vlaanderen. Wat betreft de leeftijd van de bevolking is Zelzate vergelijkbaar met het Oost-Vlaams gemiddelde. Met name ongeveer 20% inwoners zijn 0 tot 17 jarigen, 60% zijn 18 tot 64 jarigen en 20% zijn 65-plussers³.

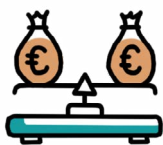
3 Bron: <https://provincies.incijfers.be/databank>

In Zelzate werd de bevraging door 56 respondenten ingevuld, of 0,42 % van de Zelzatenaaars. De beperkte respons zorgt er voor dat het niet aangewezen is om conclusies te trekken op basis van de resultaten. We gaan de meest opvallende antwoorden belichten zonder deze te veralgemenen voor de volledige gemeente.

We starten met het onderdeel over de voordelen van aardgasvrij wonen. We pijlen telkens naar de graad van belangrijkheid voor de Zelzatenaar op een schaal van onbelangrijk – eerder onbelangrijk – neutraal – eerder belangrijk – belangrijk

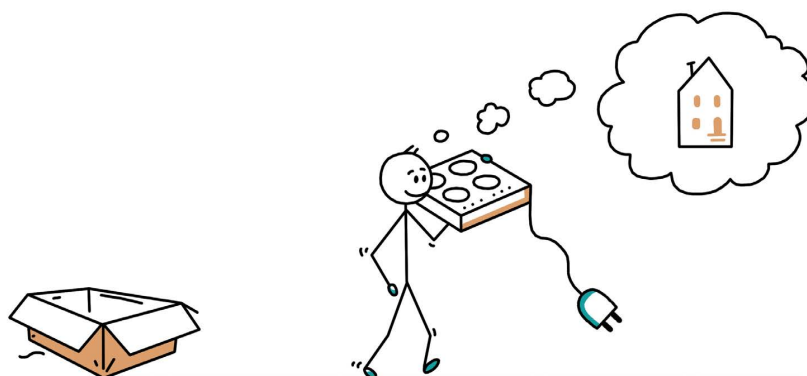
We zien dat het voor de respondenten opvallend belangrijk is om stabiele energieprijzen te hebben. 66% van de respondenten geven dit aan als belangrijk, 21% van de respondenten geeft dit aan als eerder belangrijk. Wanneer we de verschillende voordelen met elkaar vergelijken zien we dat de eindigheid van gas en het stabiel zijn van de energieprijzen als belangrijkste voordelen van aardgasvrij wonen naar voor worden geschoven.

In het volgende deel van de bevraging polsen we naar de alternatieven van aardgasvrij wonen. Er wordt telkens gevraagd naar de mate waarin de respondent zou overwegen over te schakelen naar een ander alternatief op een schaal van 'Zeker niet- Ik denk het niet – Ik twijfel – Ik denk het wel – Zeker wel'.

Bij de respondenten is de bereidwilligheid om over te stappen op een warmtenet en het overschakelen naar elektrisch koken het grootst. De andere alternatieven worden minder hoog gescoord.

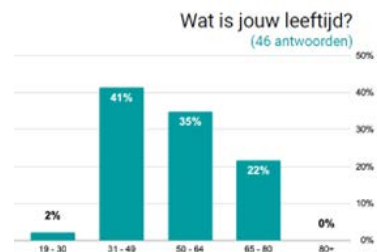
Wat het profiel van de respondenten betreft zien we dat het overgrote deel van de respondenten eigenaar is van de huidige woning. Eigenaars hebben meer bewegingsvrijheid wanneer het gaat over aanpassingen aan de woning. Zij kunnen die beslissing autonoom nemen. Huurders dienen dit altijd in overleg met de verhuurder te doen en zijn afhankelijk van de mate waarin de verhuurder aanpassingen noodzakelijk acht of bereidwillig is om te investeren. De kostprijs en de return on investment spelen hier vermoedelijk ook een rol.

Bijna de helft van de respondenten bewoont de woning momenteel met twee personen. En 41% van de respondenten is tussen de 31 en 49 jaar oud.

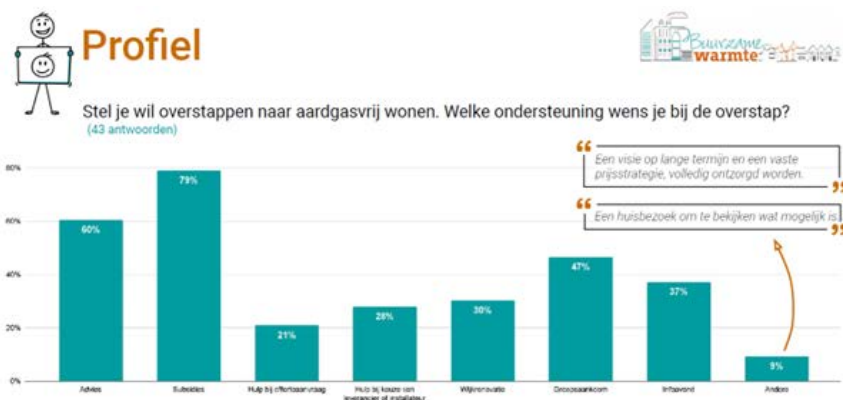
Meer dan de helft van de respondenten woont in een halfopen bebouwing, slechts 2% van de respondenten woont in een appartement. 58% van de respondenten woont reeds meer dan 16 jaar in de huidige woning.

We polsen in de bevraging naar de manier waarop de respondenten momenteel koken en verwarmen. Driekwart van de respondenten heeft een centrale verwarmingsketel. Het is dan ook niet verrassend dat bijna 70% van de respondenten de woning op gas verwarmt. Wat betreft duurzame verwarmingsalternatieven zien we dat 7% van de respondenten momenteel reeds verwarmt met een warmtepomp.

Bij de vraag naar welke ondersteuning de respondenten graag willen om een overstap te maken naar aardgasvrij wonen zie we dat voornamelijk advies en subsidies hoog scoren. Ook een groepsaankoop lijkt interessant te zijn voor de respondenten.

Op het einde van de bevraging vragen we of de respondenten nog andere opmerkingen of bedenkingen hebben. In Zelzate werden 6 antwoorden ingestuurd. De bedenkingen hebben enerzijds te maken met de kostprijs van de installatie van een warmtenet voor de consument, anderzijds zijn er enkele technische vragen.

Evergem

We gingen met dezelfde bevraging aan de slag in Evergem. Evergem is een gemeente met 36.093 inwoners (inclusief wachtregister) en met een bevolkingsdichtheid van 479 inwoners per km². Wat betreft de leeftijd van de bevolking in Evergem is dit net als in Zelzate gelijk aan de verdeling in de ganse provincie. Met ongeveer 19% inwoners onder de 0 tot 17 jarigen, 60% bij de 18 tot 64 jarigen en 21% bij de 65-plussers.⁴

In Evergem werd de bevraging door 277 respondenten ingevuld, of 0,77% van de Evergemnaars. Niet elk onderdeel werd door alle 277 respondenten ingevuld. Het tweede deel rond "Alternatieven om aardgasvrij te kunnen wonen" werd door 243 respondenten beantwoord. Wat het profiel van de respondenten betreft werd dit door 239 respondenten ingevuld. Op de warmtezoneringkaart hebben 199 respondenten aangeduid in welke zone zij wonen.

Net als bij de bevraging in Zelzate is het ook voor Evergem niet aangewezen om conclusies te trekken uit de verzamelde gegevens. Dit is bovendien niet het doel van de bevraging. De bevraging zet in op informeren en sensibiliseren en wil de respondenten laten nadenken over hoe zij in de toekomst aardgasvrij kunnen wonen.

We zoomen in op een aantal opvallende resultaten maar maken hier wel de kanttekening dat deze resultaten omwille van bovenvermelde reden enkel kunnen gezien worden als antwoorden van de respondenten, het aantal antwoorden zorgt niet voor een representatie van de Evergemnaar. We spreken verder telkens over de respondenten, niet over de Evergemnaar.

In het eerste deel van de bevraging polsen we naar hoe belangrijk de respondenten bepaalde voordelen van aardgasvrij wonen ervaren.

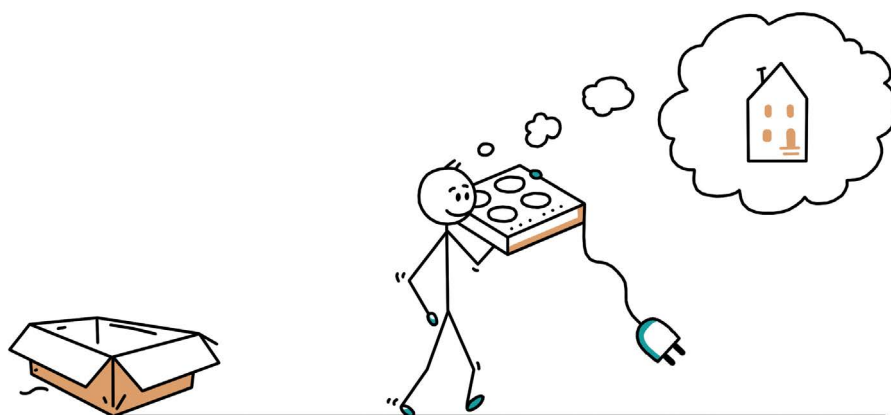
De drie belangrijkste voordelen die door meer dan de helft van de respondenten worden gezien als een belangrijk voordeel van aardgasvrij wonen zijn stabielere energieprijzen, het verlagen van de CO₂ en de eindigheid van gas. Waarbij de stabielere energieprijzen zeer duidelijk als belangrijkste voordeel worden gezien met 27% van de respondenten die dit eerder belangrijk vinden en 65% van de respondenten die dit belangrijk vinden.

In het tweede deel van de bevraging wordt gepeild naar de mate waarin respondenten een overstap naar een aardgasvrij systeem overwegen.

Met bijna 90% van de respondenten die zeker wel of ten minste denken om over te stappen op elektrisch koken is dit het alternatief dat het meest naar voor komt en waarvoor we kunnen concluderen dat de respondenten gemakkelijk te overtuigen zijn om de overstap naar een inductie kookvuur te maken.

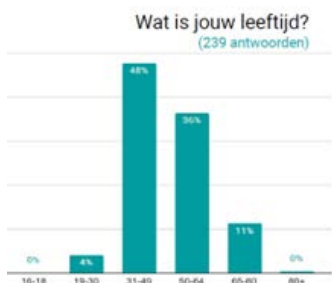
⁴ Bron: <https://provincies.incijfers.be/databank>

Ook de aansluiting op een warmtenet scoort goed bij de respondenten. Meer dan de helft zou dit overwegen. Opvallend is het antwoord op de overweging om een warmtepomp te installeren. De antwoorden zijn erg verspreid waarbij een grote groep, bijna 40%, twijfelt. Verder in de bevraging zien we echter wel dat wanneer gepolst wordt naar hoe men in de toekomst wil wonen, een warmtepomp het meest voorkomende antwoord is.

De bevraging werd voornamelijk ingevuld door eigenaars. De meeste antwoorden werden gegeven door 31 tot 49 jarigen. Bijna de helft van de respondenten geeft aan in een open bebouwing te wonen. Een groot deel van de respondenten woont al meer dan 16 jaar in de woning.

De respondenten geven duidelijk aan dat ze voornamelijk advies en subsidies zien als ondersteuning om de overstap naar aardgasvrij wonen te maken.

Er werden 32 opmerkingen/bedenkingen gegeven op het einde van de bevraging. Een aantal vragen gingen over concrete wijken en waarom wel of niet een warmtenet aangelegd kan worden. Net als in Zelzate zijn er ook in Evergem bedenkingen over de financiële haalbaarheid van een mogelijke aansluiting op een warmtenet.

Er werd navraag gedaan bij de gemeente Evergem of de bevraging tot meer adviesvragen heeft geleid bij het energieloket. Het antwoord op deze vraag kan niet één op één herleid worden tot het gevolg van de bevraging. Men merkt in de gemeente wel dat de laatste maanden meer mensen de weg vinden naar het energieloket. Er werden extra zitdagen ingelast in januari en maart 2023. De verhoogde mate van aanvragen is vermoedelijk aan meerdere factoren te wijten. Verhoogde bekendheid van het loket, nieuwe premies en leningen, de energiecrisis, verstrenging in verband met EPC-label, de actualiteit van het thema,...

In het onderdeel over de methodiek werd reeds kort aangehaald dat we met de resultaten van de bevraging graag aanbevelingen willen doen naar de gemeenten. Omwille van de lage responsgraad is dit moeilijk en zijn we op zoek gegaan naar andere voorbeelden waar de gemeenten inspiratie uit kunnen halen.

Inspiratie

Als Provincie staan we niet alleen in het vraagstuk rond de energietransitie en hoe we warmtenetten onderdeel kunnen laten uitmaken van deze transitie. We gaan op zoek naar plaatsen waar men hier al eerder mee aan de slag is gegaan en focussen hierbij op hoe de burger wordt betrokken.

In Vlaanderen liggen er voornamelijk warmtenetten die de warmte uitwisseling tussen grootverbruikers regelen. Echter, de laatste jaren worden ook warmtenetten aangelegd die de warmte uitwisseling bij nieuwbouw regelen.

Zo is er in de Stad Gent het warmtenet van Luminus dat goed is voor bedrijven, gebouwen van UGent en Stad Gent, een openbaar zwembad, sociale wooncomplexen en een nieuwbouwwijk. Ook werden een 400-tal woningen en een school in de nieuwe wijk 'De Nieuwe Dokken' aangesloten op een warmtenet. Dit warmtenet werkt op restwarmte van Christeyns, een bedrijf dat detergents maakt. De restwarmte van Christeyns wordt aangevuld met warmte uit gezuiverd afvalwater⁵.

Wanneer het gaat over bestaande woningen van particulieren zien we dat het uitrollen van een warmtenet niet vanzelfsprekend is. Dit zeer technisch verhaal heeft onder andere te maken met de hoeveelheid aan restwarmte voorhanden is maar ook met de warmtevraag van de potentiële gebruikers. Omdat we in deze nota vooral willen focussen op hoe we burgers kunnen betrekken bij de uitrol van een warmtenet en dan voornamelijk bij bestaande woningen gaan we niet verder in op de technische specificiteit maar focussen we op hoe burgers betrokken kunnen worden.

We zijn op zoek gegaan naar Europese steden en gemeenten die reeds ervaring hebben op dit vlak.

⁵ <https://stad.gent/nl/energiecentrale/renovatiegids/verwarming/warmtenet>

Rotterdam

Als eerste voorbeeld gaan we naar Rotterdam. Rotterdam wil in 2050 CO₂-neutraal en aardgasvrij zijn. Om dit te bereiken worden verschillende acties op poten gezet. Één daarvan is de uitrol van een stadswarmtenet.

De Rotterdamse wijk Heindijk komt in aanmerking voor aansluiting op een bestaand warmtenet. De wijk Heindijk is een gebied dat ligt in Groot-IJsselmonde, de grootste wijk in het stadsdeel IJsselmonde in Rotterdam, in het zuiden van de stad. Voor de aansluiting op het warmtenet worden de 4 appartementsgebouwen in de wijk (een totaal van ongeveer 270 woningen) onderzocht. De 3 partners: Woningcorporatie Woonbron, de gemeente Rotterdam en het energiebedrijf Vattenfall gaan samen aan de slag om de bestaande woningen aan te sluiten op het warmtenet.

Omdat de bewoners van de appartementsgebouwen zelf moeten beslissen om al dan niet aan te sluiten op het warmtenet, wordt in de wijk gestart met een participatietraject. Alle bewoners werden individueel aangesproken om een overzicht te krijgen van wat de uitdagingen zijn in de wijk, bij de bewoners: hoe staat de inwoner van de wijk tegenover de uitrol van een warmtenet? Uit het kwalitatief onderzoek bleek dat de inwoners belang hechten aan persoonlijk contact en aan keuzevrijheid.

Deze keuzevrijheid heeft het project vertaald in een zogenaamde keuzekaart. Aan de hand van deze keuzekaart kan elk individueel gezin een geïnformeerde keuze maken tussen het volledige pakket: aansluiting op het warmtenet en elektrisch koken, of kan gekozen worden om enkel over te stappen op het warmtenet of enkel over te stappen op elektrisch koken.

Voor alle keuzes worden de voor- en nadelen aangehaald. De bewoners kunnen aan de hand van de keuzekaart een geïnformeerde beslissing maken. De bewoners zijn bovendien niet verplicht om een overstap te maken.

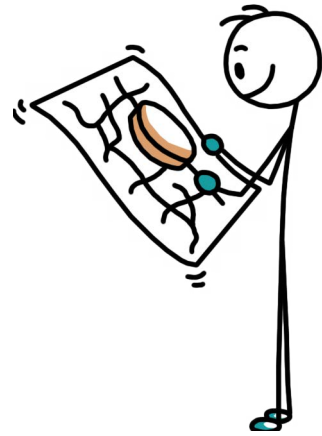
Volgens de programmamanager Aardgasvrij bij de Stad Rotterdam die dit traject opvolgt heeft de keuzekaart mee gezorgd voor een groter draagvlak. Bovendien hebben de bewoners op twee momenten de mogelijkheid om een keuze te maken. Uit het hele traject komt de waarde van het helder en transparant communiceren over de voor- en nadelen duidelijk naar voor. Er wordt dus ook voldoende tijd besteed aan bewonersparticipatie.

De keuze om een programmamanager aan te stellen in het Heindijk traject was een bewuste keuze. Uit een eerder gelopen traject (in Purmerend in Nederland) was reeds gebleken dat het nodig is om iemand aan te stellen die alle verschillende processen op elkaar kan afstemmen, iemand die overkoepeld verantwoordelijk is voor alle werkzaamheden en rekening houdt met de laagste maatschappelijke kosten⁶.

In het gebouw waar men gestart is met de aansluiting op het warmtenet zijn 27 van de 85 appartementen meegegaan in het verhaal. De bewoners hebben nog de kans om op een later moment in te stappen. Bovendien moeten de techniekers die woningen betreden die momenteel nog niet intekenden. De leidingen worden immers in een stijpkast aangelegd die door alle appartementen gaat.

⁶ <https://warmtenetwerk.nl/nieuws/item/belangrijke-lessen-bij-aardgasvrij-maken-overwhere-zuid/>

De reden waarom niet alle bewoners zijn ingestapt is voornamelijk het financiële plaatje. Ondanks een substantiële subsidie van de gemeente Rotterdam en de grote ontzorging voorzien in het traject blijkt dit nog steeds de grootste drempel te zijn voor de bewoners. Hoewel de gemeente Rotterdam de aansluitkost zo laag mogelijk houdt moet elke bewoner die wil aansluiten een eenmalige eigen bijdrage doen van 1.500 EUR.

Om zo min mogelijk overlast te creëren voor de bewoners van de wijk worden werkzaamheden gebundeld. Wanneer gewerkt wordt aan het warmtenet gaat men ook kijken welke andere ondergrondse werken dienen te gebeuren voor de wijk, zoals bijvoorbeeld werken aan de riolering. Het is op deze momenten dat de programmamanager van enorm belang is. Werken aan de riolering hebben niet dezelfde doorlooptijd als werken aan het warmtenet. Er moet dus goed gecommuniceerd en gepland worden met betrekking tot wij eerst start om te zorgen dat beide werkzaamheden elkaar niet tegenwerken.

De woningcorporatie en het energiebedrijf werken nauw samen om ook het renovatieprogramma van de woningcorporaties mee te kunnen nemen. Op die manier kan de puzzel nog beter gelegd worden met minder overlast voor de bewoners als gevolg.

In Heindijk werd erg individueel gewerkt. Eén van de geleerde lessen uit dit traject is dat dit op maat werken ook hogere kosten met zich meebrengt. Een meer gestandaardiseerde aanpak zou hier een oplossing zijn, zowel qua tijdsinvestering als qua financiële impact. Wanneer het uitrollen van warmtenetten een versnelling hoger schakelt zal het vermoedelijk niet haalbaar zijn om elke individuele bewoner aan te spreken en te begeleiden. Een onderverdeling in types woningen zou dit proces kunnen versnellen. Op die manier zal een bepaalde aanpak afhangen van het type woning en zullen er dus een aantal te volgen trajecten zijn, maar niet meer een traject per woning. Bovendien moet het energiebedrijf nu meerdere keren langsgaan in de wijk omdat de bewoners niet verplicht zijn aan te sluiten en nog latere keuzemomenten hebben.

Aan het participatietraject zoals hierboven beschreven, ging een uitgebreid onderzoek vooraf dat aantoont dat stadswarmte de meest voordelige manier van aardgasvrij verwarmen is voor de wijk. Zowel de kosten om een warmtenet aan te leggen als de kosten op niveau van de individuele woning werden in kaart gebracht. De warmte in Heindijk is afkomstig van de restwarmte van het afvalverwerkingsbedrijf Rijnmond (AVR).

De werken startten in 2021. Eind 2022 waren 27 woningen aangesloten. Het is de doelstelling om eind 2023 rond te zijn met alle participerende woningen.

Aberdeen

Een tweede plek waar we op inzoomen is Aberdeen, een stad met een kleine 200.000 inwoners in het Noordoosten van Schotland.

In 2018 besliste de Schotse overheid om de doelstelling van 80% CO₂reductie tegen 2050 te verhogen naar 90% CO₂reductie tegen 2050. In Aberdeen is ongeveer 59% van de CO₂emissie afkomstig van gebouwen en dan voornamelijk van de warmte die gebruikt wordt om de huizen en bedrijven te verwarmen.

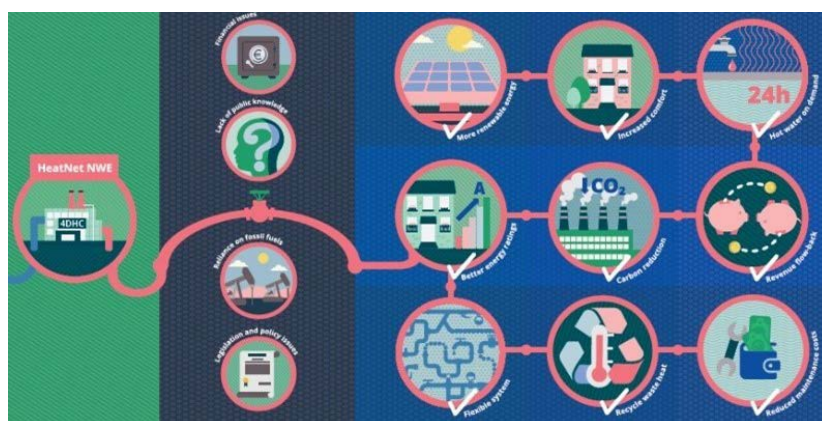
Het aanleggen van district heatnets (warmtenetten) is één van de maatregelen die moet bijdragen aan de verhoogde CO₂reductie.

Aberdeen zet hierop in onder andere door partner te zijn in een EU-project in 2020: HeatNet NWE: Transition strategies for delivering low carbon district heat. Binnen dit project wordt in een pilot case bekeken hoe een bestaand warmtenet in de Torry regio⁷ in Aberdeen aangepast kan worden naar een 4de generatie warmtenet.⁸ Ook de uitbreiding van het warmtenet wordt onder de loep genomen.

Het warmtenet voorziet momenteel 3 appartementsgebouwen van warmte en zal uitbreiden met nog 3 gemeentelijke gebouwen. Op termijn zal de warmte in het warmtenet komen van een afvalenergiecentrale, een proces dat onderdeel is van het project maar waarvan de realisatie later volgt.

Voor de aanleg, het onderhoud en de opvolging van de warmtenetten wordt in Aberdeen beroep gedaan op Aberdeen Heat & Power. Dit bedrijf zet in op het aanpakken van energiearmoede, voornamelijk in eigendommen van het lokaal bestuur: scholen, sportfaciliteiten, kantoren, maar ook residentiële appartementsgebouwen. Met een hoog armoedecijfer in Aberdeen (1/5 kinderen leeft in armoede) is het voorzien in goedkope warmte een belangrijke pijler in de strijd tegen (kinder)armoede. De warmtenetten zorgen voor goedkopere prijzen en maken

7 De Torry regio is een regio in het oosten van de stad Aberdeen met een hoge warmtevraag en de aanwezigheid van een warmtenet waarop bij de start van het project 3 al gebouwen waren aangesloten.

8 Thermische netten van de 4e generatie zijn netwerken met een lage temperatuur die de productie van warmte en koude in balans brengt met de lokale vraag. Thermische netten spelen een belangrijke rol in het verminderen van ons primair energiegebruik door restwarmte optimaal te benutten en aan te vullen met hernieuwbare energie. <https://www.energyville.be/onderzoek/thermische-energie-technologieen-voor-4e-generatie-warmtenetten>

de overstap van fossiele brandstoffen naar koolstofarme verwarming.

Aberdeen Heat & Power is een vzw waarvan de leden onder andere bestaan uit het lokaal bestuur van Aberdeen en Energy Action Scotland, een organisatie die op nationaal niveau inzet op de strijd tegen energiearmoede.

De campagne voor de omschakeling en uitbreiding naar het 4DHC (4th generation district heating and cooling = 4de generatie warmtenet) werd eerst gericht op de professionele partners. Aan de hand van flyers werden grote potentiële afnemers op de hoogte gebracht. Tijdens persoonlijke ontmoetingen werd ingegaan op de potenties om aan te sluiten op het warmtenet en de eventuele obstakels.

Nadien werden ook de lokale gemeenschappen aangesproken. Aberdeen Heat & Power was aanwezig op lokale overlegstructuren om de plannen toe te lichten en te antwoorden op vragen. Voor residentiële gebouwen konden eigenaars terecht bij Home Energy Scotland voor advies met betrekking tot het maximaliseren van de energieprestatie van de woning.

Als sluitstuk van de communicatie naar alle stakeholders werd een evenement georganiseerd. Aberdeen Heat & Power heeft voor het evenement de koppeling gemaakt met een reeds geplande actie in de lokale lagere school, namelijk de sportdag. De aanwezigheid op de sportdag werd aangekondigd op affiches en flyers.

Gedurende het volledige proces is ook altijd iemand beschikbaar van Aberdeen Heat & Power om vragen van afnemers te beantwoorden.

Om de uitbreiding van het warmtenet aan te kondigen heeft het lokaal bestuur van Aberdeen een officiële lancering voorzien. Zo werden alle betrokkenen op de hoogte gebracht. Bovendien werkt die officiële lancering ook als sensibiliseringsmechanisme, zowel naar burgers als naar andere lokale besturen en energiebedrijven en potentiële afnemers die nu reeds op een warmtenet tracé zitten maar er nog geen gebruik van maken.

In het rapport wordt bovendien het belang van de planning van de werken aangegeven. Net als in het voorbeeld van Rotterdam wil Aberdeen ook rekening houden met de impact van de werken op de bewoners en op de commerciële panden. Een minimale impact is noodzakelijk om alle partners aan boord te houden.

Vanuit het EU-project werd voor deze case een uitgebreid rapport opgemaakt met daarbij een volledige SWOT analyse. Deze inhoudelijke informatie valt buiten de scope van deze inspiratie nota maar is interessant voor iedereen die bezig is met het aanleg/uitbreiding van warmtenetten. Dit rapport, en alle andere rapporten van de verschillende pilotcases is terug te vinden op de website van Interreg North-West Europe HeatNet NWE⁹.

⁹ <https://www.nweurope.eu/projects/project-search/heatnet-transition-strategies-for-delivering-low-carbon-district-heat/>

Aanbevelingen

Uit het eigen geWOONtebreker traject en uit de gelopen trajecten in Rotterdam en Aberdeen geven we graag een aantal aanbevelingen indien je in jouw gemeente een soortgelijk traject wil lopen. Een deel van de aanbevelingen die we hieronder geven kunnen ook toegepast worden op participatietrajecten rond andere thema's. Neem ze dus zeker ook even door, zelfs als je niet met de aanleg van een warmtenet aan de slag gaat.

Communiceer duidelijk en eerlijk

Het technische aspect van de energietransitie is moeilijk en er bestaan nog veel misvattingen over. Duidelijke, to-the-point communicatie die niet enkel voor mensen met een technische achtergrond bestemd is, is van belang.

Hou er rekening mee dat de wereld van duurzame energie altijd in evolutie is en dat ook technische profielen nood hebben aan duidelijke communicatie en informatie. Renovatieadviseurs moeten immers in staat zijn om correcte informatie op een begrijpbare manier door te geven.

Breng geen goed nieuws-show maar communiceer ook over de nadelen. Voorzie advies op maat voor de burgers indien mogelijk. Zorg voor persoonlijk contact, met liefst een duidelijk aanspreekpunt. Probeer alle info te bundelen zodat de burger met alle vragen op één plek terecht kan.

Ga op zoek naar koppelkansen.

Ga je naar de burger voor een bepaald issue? Doe je een ruime communicatiecampagne binnen de gemeente? Heb je een communicatie kanaal dat je vaak gebruikt en dat gekend is bij de burger? Probeer dit zoveel mogelijk aan elkaar te koppelen.

Dikke truien dag of #iktrekhetmijaan is bijvoorbeeld een uitgelezen moment om duurzame energie in de kijker te zetten en te koppelen aan lopende of nieuwe acties binnen jouw gemeente. Gebruik de campagne die in de scholen loopt om ook de ouders en de rest van de bevolking te informeren.

Zet het gemeentelijk renovatieadvies in de kijker op de jaarmarkt of het lokale zomerfestival en voorzie persoonlijk advies, kondig dit aan samen met de jaarmarkt/zomerfestival zodat burgers zich hierop kunnen voorbereiden.

Keuzevrijheid voor de bewoners

Uit het traject in Rotterdam komt duidelijk naar voor dat keuzevrijheid een belangrijke voorwaarde is om burgers mee te nemen in het verhaal. Zorg dat de verschillende keuzes duidelijk zijn, welke gevolgen de keuzes hebben en laat de keuze bij de burger.

Probeer wel zo veel als mogelijk te standaardiseren. Dit zal immers impact hebben op de kostprijs. Maar wees hier ook helder en eerlijk over naar de burger toe. Dit is een moeilijke oefening waarbij je duidelijke afwegingen moet maken.

Ondersteuning is noodzakelijk

Zowel financiële ondersteuning als ondersteuning wanneer het gaat over het uitvoeren van werken, aanvragen van premies of leningen,... is van groot belang. Dat komt tijdens elk traject naar voor. Ook in het geWOONtebreker traject, merken we in de bedenkingen en opmerkingen van de respondenten dat de financiële implicatie een bezorgdheid is van de respondenten.

Voorzie vanuit de gemeente zelf financiële ondersteuningsmaatregelen indien mogelijk. En begeleid de burgers bij het aanvragen van premies of leningen. Zet in op een ontzorgingstraject. Het verhoogt de slaagkansen van jouw actie.

Communiceer helder over de financiële poot. Maar zet ook in op het beperken van de kosten voor de burger. Groepsaankopen, standaardisering van installaties, combineren van bepaalde werken, ... kunnen impact hebben op de prijs.

Stroomlijn de werken om zo impact/overlast te beperken

Doe je grondwerkzaamheden in jouw gemeente? Probeer deze dan zoveel mogelijk te combineren. Zo verminder je de overlast bij de burger en zal de impact minder zijn. Het is vaak moeilijk om werken op elkaar af te stemmen. In Rotterdam kiest men er dan ook bewust voor om een programma manager aan te stellen. Die programmamanager moet er voor zorgen dat werken gecombineerd kunnen worden. Niet elke ingreep duurt immers even lang en vraagt even drastische maatregelen. De timing van grondwerkzaamheden moet bekeken worden in het kader van zo min mogelijk impact en overlast.

Gebruik verschillende communicatiekanalen

Maak ten slotte gebruik van de verschillende communicatiekanalen die je ter beschikking hebt. Om zo veel mogelijk burgers te betrekken moet je op verschillende momenten en via verschillende kanalen communiceren. Betrek bestaande middenveldorganisaties die jouw campagne kunnen ondersteunen.

Werk een communicatiestrategie uit zodat ad hoc communicatie vermeden wordt maar zorg voor een duidelijke planning. Zo behoud je een overzicht van koppelkansen en kan je alle burgers zo efficiënt mogelijk betrekken. Voorzie in de communicatiestrategie het betrekken van burgers op zo veel mogelijk niveaus. Neem zeker persoonlijk contact ook mee als één van de te bewandelen paden.

Tot slot

Deze inspiratienota werd opgesteld door Provincie Oost-Vlaanderen op basis van het gelopen geWOONtebreker-traject in Evergem en Zelzate.

We bedanken de gemeenten Evergem en Zelzate voor hun open blik op het onderwerp enerzijds en voor hun bereidwilligheid met betrekking tot het lopen van een participatietraject anderzijds.

We bedanken de gemeente Rotterdam voor de gastvrijheid en het delen van de opgedane kennis.

Ben je zelf ook geïnteresseerd in een geWOONtebreker-traject?

[Bekijk onze website](#) voor nog meer inspirerende voorbeelden en vraag een traject aan of neem contact op met de trajectbegeleider bij Provincie Oost-Vlaanderen.